

Duchovné pozadie hudby

Nasledujúci článok od Rudolfa Steinera hovorí o možnosti spojenia človeka s duchovným svetom prostredníctvom hudby. Treba si uvedomiť, že v čase, keď boli prednášané tieto slová, populárna hudba ešte neexistovala a neexistovala ani elektronická hudba (ak ich vôbec možno nazvať hudbou). V nasledujúcich slovách je teda myslené iba na hudbu vážnu, klasickú. Populárna hudba o čo je vzdialenejšia klasickým hudobným postupom a kráse, o to viac človeka oddeľuje od vyššieho duchovného sveta a privádza ho k tomu, čo je v človeku nižšie a stojace pod jeho Božím obrazom (o tom vid'. druhý článok)

Pre tých, ktorí premýšľali o hudbe vo vzťahu k estetickému názoru, bola hudba vždy niečím záhadným. Na jednej strane je hudba pre dušu niečím najzrozumiteľnejším a na druhej strane najťažším práve pre tých, ktorí chcú pochopiť jej pôsobenie.

Ak chceme porovnávať hudbu s ostatným umením, tu musíme povedať: ostatné umenie má vlastne vo fyzickom svete svoj vzor. Na príklad Apollo alebo Zeus sú vytváraní podľa najideálnejších skutočností ľudského sveta. Práve tak je tomu v maliarstve. Dnes sa v maliarstve uplatňuje práve len to, čo nám dáva dojem skutočnosti. Ak chce niekto posudzovať hudbu týmto spôsobom, ťažko dôjde k nejakému výsledku. Človek sa musí spýtať, odkiaľ prichádzajú umelecké tóny a k čomu majú vzťah?

*Jeden z duchov 19.storočia, Schopenhauer, vyslovil o vzťahu k umeniu čisté a výstižné predstavy. V umení určil hudbe zvláštne postavenie. Môžeme povedať, že položil základ vedúceho motívu svetového názoru. Vraví: „Život je nepríjemná záležitosť a ja sa pokúšam urobiť ho znesiteľným tým, že o ňom premýšľam. Základom všetkého je nevedomá, slepá vôľa. Tá tvorí kameň, potom z kameňa rastlinu atď., pretože je stále neuspokojená. V samotnom živote človeka je však veľký rozdiel. Vôľa, ktorá žije v temnom podvedomí, pociťuje omnoho menej neuspokojenia, než človek, ktorý stojí vyššie, ktorý môže pociťovať omnoho zreteľnejšie bolesť života“. Tu vraví ďalej Schopenhauer: „Je tu predsa ešte niečo druhé, čo človek poznáva z oblasti vôle – je to predstava. Je tomu tak, ako keď sa čerá morské vlny a v nich sa zrkadlia útvary vôle, útvary temných pudov. V človeku sa vôľa vyzdvihuje z preludu fatamorgány. **Existuje ale niečo, čím môže človek priviesť tieto slepé, temné pudy k určitému druhu vyslobodenia, jedným z týchto prostriedkov je umenie. Týmto bolo človeku***

umožnené, aby preskočil to, čo by inak vyplynulo ako neuspokojenie z vôle. Keď človek tvorí umelecké dielo, tvorí z vlastných predstáv. Zatiaľ čo sú iné predstavy iba obrazmi, vyzerá umenie trochu inak. Pozrite napríklad na Homérovho Dia. Tu umelec kombinuje mnohé dojmy. Zdržiava vo svojej pamäti všetky prednosti a vypúšťa všetky nedostatky. Vytvoril si vzor z mnohých ľudí, ktorý v prírode nikdy neexistoval, a predsa je rozdelený na mnohé jednotlivé individuality. **Pravý umelec reprodukuje praobraz, nielen predstavu, ktorú má človek ako obraz vo svojom vedomí, ale praobraz. Tým, že sa človek súčasne oddáva vo svojej tvorivej prirodzenosti hlboko tomuto praobrazu, vytvára niečo, čo je pravdivou skutočnosťou.** Zatiaľ čo ostatné umenia musia prechádzať predstavami, podávajú obrazy vôle, je pre človeka tón výrazom samotnej vôle. Ak človek umelecky pôsobí v hudbe, v tónoch, spočíva sám zároveň svojim sluchom na srdci prírody. Vníma vôľu prírody a reprodukuje ju v tónoch. Ak je človek v dôvernom vzťahu k veciam, preniká do jeho najvnútornejšieho bytia. A pretože sa človek cíti tak blízko k životu, pociťuje v nej oné hlboké upokojenie.“

Preto Schopenhauer na základe inštinktívneho poznania určil hudbe úlohu, aby predstavovala bezprostredne život vesmíru. Mal akýsi druh inštinktívneho tušenia o skutočnostiach. Prečo môže hudba vraviť všetkým, prečo pôsobí na človeka od najrannejšieho detstva, to sa nám objasní na oblasti bytia, kde má hudba svoj skutočný vzor.

Ak hudobný skladateľ komponuje, nemôže nič napodobňovať. Zo svojej duše musí vynášať motívy hudobnej tvorby. Odkiaľ ho vynáša, to sa nám ukáže, keď sa obrátíme k svetom, ktoré naše zmysly nemôžu vnímať. Musíme sa pozrieť, ako sú vlastne uspôsobené vyššie svety.

Každý človek má schopnosť prebudiť vo svojej duši schopnosti, ktoré v ňom inak driemu. Ako môže slepý od narodenia vidieť po operácii fyzický svet, tak môžu byť človeku otvorené vnútorné orgány a môže nimi poznávať duchovný svet.

Ak človek rozvíja takéto schopnosti – ktoré v ňom inak driemu – keď sa začne rozvíjať meditáciami, koncentraciami a pod., tu začne stupienok za stupienkom stúpať nahor. Prvé, čo potom prežije, je premena jeho sveta snov. Keď je človek schopný vylúčiť pri meditovaní všetky spomienky na vonkajší zmyslový svet a s nimi aj ostatné zážitky, a pritom si predsa zachováva duševný obsah, tu sa začína dostávať do jeho snov istá veľká pravidelnosť. Potom pociťuje pri prebudení, akoby sa vynoril z vlniaceho sa svetového mora. Uvedomuje si, že teraz niečo prežil, akoby vyšiel z takéhoto mora svetla a farieb, ktoré nikdy nepoznal vo fyzickom svete. Takmer ako by boli predmety fyzického sveta na svojom povrchu farebne ožiarené, tak sa mu javia potom ostatné veci a bytosti. Od ostatných predmetov sa líšia tým, že ich môžu prestupovať, pretože

tu nie je odpor. Pociťuje veci v najrôznejších stupňoch tepla, vóní atď'. V množstve bytostí naplnených svetlom a farbami. Bytosti, ktoré sa zjavujú vo farbách, sú tie, ktoré sa vteľujú. To sa prejavuje človeku ako spomienky. Potom nasleduje vo svete snenia akýsi druh spoločenského styku s týmito bytosťami. Sám s nimi jedná a vníma ich, rozširuje v tomto svete svoje vedomie. Všetky tieto veci sú stále a stále okolo nás. Pomaly sa človek učí vidieť to, čo nazývame astrálnym telo človeka. Povaha skutočnosti, ktorú prežíva, je daná vecou samotnou. Človek prežíva svet, ktorý je omnoho reálnejší než je svet fyzický. Fyzický svet povstal zhustením a vykryštalizovaním z astrálneho sveta.

Potom si človek prináša pre časť noci schopnosti, aby vnímal okolo seba nový svet. V dnešnom živote človeka máme vlastne tri duševné stavy. Bdelé vedomie prerušované vedomím spánku a medzi tým snivé vedomie. Je tu tiež možnosť premeniť stav úplného bezvedomia do stavu vedomia. Naučiť sa, aby sme získali kontinuitu vedomia pre časť noci, nie však pre tú časť noci, v ktorej snívame, ale pre tú, ktorá je v úplnom bezvedomí. Potom sa učíme, aby sme sa stali vedomými pre svet, o ktorom nič nevieme. Tento nie je svetom farieb a svetla, ale sa ohlasuje najskôr ako svet tónov. V tomto stave vedomia získava človek možnosť počuť duchovne kontinuitu tónov, rôznorodosť tónov. Tieto svet sa nazýva Devachan. Deva – Duch, chan – domovina. Nesmieme sa však domnievať, že keď človek začína počuť duchovný svet, duchovne znejúci svet, že by si snád' nemal súčasne udržať svet farieb a svetla. Tiež svet tónov je preniknutý svetlom a farbou, tie ale paria astrálnemu svetu. Ale to podstatné pre Devachan sú vlniace sa rôzne tóny. Tiež z tejto kontinuity vedomia môže človek počuť vo fyzickom svete všetko to, čo znie. **Základom všetkého vo svete je tón.** Akékoľvek utváranie reprezentuje devachanické tóny. Všetky predmety majú v základoch svojho bytia duchovný tón a **sám človek je vo svojej najhlbšej podstate duchovným tónom.** A v tomto zmysle hovorí Paracelsus: „Prírodná ríša sú písmená a človek je Slovo, ktoré je zložené z týchto písmen.“

Zakaždým, keď človek zaspáva, stáva sa bezvedomou bytosťou, jeho astrálne telo vystupuje z tela fyzického. Tým sa síce človek stáva bezvedomou bytosťou, ale preda vedomou v duchovnom svete. Duchovné znenie pôsobí na jeho dušu. Každé ráno sa človek prebúda zo svetovej hudobnej sféry, z oblasti blahodarne pôsobiaceho znenia a vchádza do fyzického sveta.

Ak je teda pravda, že ľudská duša žije medzi dvoma vteleniami v Devachane, potom môžeme povedať, že duša žije v noci v blaženosti, vo vlniacom sa tóne, v živle, z ktorého je vlastne utkaná, ktorý je vlastne jej domovom. Umelec potom prevádza rytmus, harmóniu, melódiu, ktorú v priebehu noci počul, do fyzických tónov. Hudobník prijíma nevedome príklad, vzor, v duchovnom svete, ktorý potom prevádza do fyzického znenia.

To je tá tajuplná súvislosť medzi hudbou, ktorá nám tu znie v fyzickom svete a načúvaním duchovnej hudby v noci. Keď je človek ožiarený svetlom, tu sa na stene vytvára tieň – to však nie je skutočný človek. Tak je to aj s hudbou, ktorú tvoríme vo fyzickom svete. Tá je tieňom, skutočným tieňom omnoho dokonalejšej hudby, ktorá znie v Devachane. Ak je maliar schopný vytvoriť na jednej strane to, čo je vonku, v priestore, potom si tiež môžeme predstaviť, ako je to vlastne s tónmi v hudbe. Podobne ako s tónmi je to aj s obrazmi maliara.

Keď sme si teraz objasnili, kde je hudobný pravzor, môžeme ukázať, aký má hudba vplyv na človeka. Z hľadiska duchovného bádania členíme človeka na fyzické, éterické a astrálne tela Ja. Éterické telo je pravzor fyzického tela. Ešte jemnejšie telo, ktoré je podobné éterickému, ale má určité sklony k astrálnu, je tzv. citivé telo. Vo vnútri týchto troch stupňov môžeme vidieť dušu. Tá súvisí najužšie s citivým telom. Citivé telo je akosi včlenené do citivej duše. Táto je vo vnútri citivého tela. V nej potom máme dušu rozumovú a v nej najvyšší článok ľudskej duše, dušu vedomú, ktorá je vo vnútri spojená s ľudským Ja.

Keď človek spí, leží spolu v posteli fyzické telo, éterické telo a citivé telo. Vyzdvihnutá je duša citivá.

Vo fyzickom priestore vidíme všetky ostatné bytosti okolo nás. V Devachane tomu tak nie je. Tam nás bytosti prenikajú, tam žijeme vo vnútri týchto bytostí. Preto sa vo všetkých duchovných školách nazýva sféra Devachanu a tiež svet astrality svetom priestupnosti.

Zatiaľ čo človek takto žije a tká vo vlniacom sa svete tónov, je nimi sám prenikaný. To znamená, že keď sa človek vracia z Devachanu, je jeho vlastná vedomá duša prestúpená chvením devachanického sveta. Má ho sám v sebe a prichádza s ním do fyzického sveta. Keď toto chvenie, vibráciu, do seba prijal, potom je to tak, že človek môže pôsobiť z citivej duše na citivé a éterické telo. Potom spoluvibruje vlastné éterické telo. Podstata éterického a citivého tela spočíva v základe na týchto elementoch – na tónoch a chvení, či vibrácii. Činnosť, ktorú koná éterické telo, je vyššia než činnosť astrálneho tela. Vývoj človeka spočíva v tom, že to, čo má, pretvára svojim Ja. Najskôr astrálne telo v Manas (Duchovné Ja), potom éterické telo v Budhi (Životný duch) a nakoniec fyzické telo v Atman (Duchovný človek). Pretože astrálne telo je najjemnejšie, potrebuje človek k jeho pretvoreniu najmenej sily. K pretvoreniu éterického tela je potrebná sila z Devachanu a k premene fyzického tela potrebujeme sily z vyššieho Devachanu. Na astrálne telo môžeme pôsobiť silami samotného astrálneho sveta, avšak na éterické telo iba silami devachanického sveta a na fyzické telo môžu pôsobiť len sily horného Devachanu.

Za noci získava človek zo sveta vlniacich sa tónov sily, ktoré sa prenášajú do citivého a éterického tela. Keď človek hudobne tvorí, alebo vníma, má už vlastne tieto tóny v citivom tele. Keď si človek ráno pri prebudení neuvedomuje, že v priebehu noci prijal tieto tóny do seba, tu pri načúvaní hudby predsa len cíti, že sú v ňom odtlačky duchovného sveta tónov. Keď načúva hudbe, tu môže jasnovidne vidieť, ako farebné vlnenie uchopuje pevnejšiu látku éterického tela a necháva ich spolu vibrovať a tým má človek pocit blaženosti. To sa stáva tým, že sa človek cíti víťazom svojim astrálnym telom nad telom éterickým. A to je najsilnejšie, keď je človek schopný premôcť to, čo tu už je v éterickom tele. Stále zaznieva éterické telo nahor do tela astrálneho. Keď človek načúva hudbe, má najskôr dojem v astrálnom tele. Potom vyšle tóny nadol do éterického tela a premáha tóny, ktoré už sú v éterickom tele. To je ten blažený pocit pri načúvaní hudby a tiež pri hudobnej tvorbe. Pri určitej hudbe prechádza niečo z astrálneho tela do tela éterického. Toto prijíma nové tóny. Teraz nastáva určitý boj medzi telom citivým a éterickým. Ak sú tieto tóny tak silné, že premáhajú tóny v éterickom tele, potom vzniká veselá hudba v tónine Dur. Ak hudba znie v durovej tónine, môžeme pozorovať, ako je citivé telo víťazom nad éterickým telom. V molovej tónine je éterické telo víťazom nad citivým telom. Éterické telo kladie odpor vibráciám citivého tela.

Keď človek prežíva hudbu, žije v obraze svojho duchovného domova. V tieňovom obraze duchovna nachádza duša najvyššie povznesenie, najintímnejší pocit príslušnosti k prazákladu človeka. A to je tým, že hudba tak nesmierne hlboko pôsobí aj na najprostejšie duše. Takéto duše pociťujú v hudbe dozvuk toho, čo prežili v Devachane. Tam sa vlastne cítia vo svojej pravej domovine. Zakaždým má človek pocit: Áno, ty si z iného sveta. Z tohto najintímnejšieho poznania určil Schopenhauer ono ústredné postavenie v jej výnimočnosti, pretože v hudbe človek vníma tlkot srdca svetovej vôle.

V hudobnom vnímaní pociťuje človek dozvuky toho, čo v najvnútornejšej podstate tká a žije, čo je s ním spriaznené. Pretože sú pocity najvnútornejšou podstatou duše spriaznené s duchovným svetom a pretože má duša v tóne svoj základ, v ktorom sa vlastne pohybuje, kde nie je potrebný telesný sprostredkovateľ pocitu, kde ale pocity ešte žijú.

Praobraz hudby je v duchovne. Naproti tomu pravzory ostatného umenia sú v samotnom fyzickom svete. Keď človek načúva hudbe, cíti sa dobre, pretože to súhlasí s tým, čo prežil v noci, keď sa pohyboval vo vlastných základoch svojej duchovnej domoviny.

Úryvok je z prednášky Rudolfa Steinera konanej v Kolíne 3.12.1908